

különbözhetetlen lépcsőfokoknak a megteremtését, amelyeket román pályatársaink írásaiól már oly régóta hiányoltunk. Így tehát jogos fenntartásaink piros ceruzáját most belső zsebünk mélyére süllyesztve örvendezzünk illendőképpen azon tényen, hogy a mű lapjain román szerző mond gyakorta személyes véleményt magyar alkotók szellemi teljesítményéről a román irodalombárátok tájékoztatása végett. Nincs más hátra tehát, mint hogy ezúttal elsiklunk még az afféle tarthatatlan állítás felett is, miszerint a romániai magyar irodalom kialakulását, valamint felvirágzását mindvégig az államhatalom által teremtett kedvező légkör tette lehetővé. A könyv forgatása közben tehát eleve számoljunk ezzel a látszattal és a tényleges valóság ellentmondásán ütköző látásmóddal, hisz bennünket, akik akarva-akaratlanul saját izmainkban is érezzük a korong taposásának gyötrelmeit, a törekény cserép falára kent fazekasmáz aligha téveszthet meg, hiszen valamennyien tisztában vagyunk azzal, hogy az értő ujjaknak miként kellett letapogatniuk az adott pillanatban mások által is elfogadható formát. Ámbár Gavril Scridonban tagadhatatlanul felfedezhető a jó szándékú iparkodás, a tulsó partról mégsem képes minden alkalommal reátapintani a romániai magyar irodalom kibontakozását megszábo öntörvényűsége, s ezért kénytelen vörös fonalként beérni a műfajok szerinti rendszerezéssel az önkényesen felvázolt időhatárok között. Annál örvendetesebb viszont, hogy tanárosan akkurátus skatulyázásának nem az olvasmányélmény esik végképp áldozatul, mert a felfedezés öröme ott lüktet a sorok között, ha reáérez a román és magyar irodalmi törekvések azonosságára, sőt ennél is nagyobb elégtétel a számára, ha sikerült felmutatnia a romániai magyar irodalmat a románnal összekötő humanista beállítottság példáit, lett légyen polgári-demokratikus avagy elkötelezetten mozgalmi fogantatású a megnyilvánulási formája. Fokozott elégtéttel kell fogadnunk az elismerést olyan esetekben, mint például a regionális elkülönülés, azaz a félreértett transzszilvanizmus gyanújától többé-kevésbé mindmáig beárnyékolta Kós Károly vagy pedig Bánffy (Kisbán) Miklós munkássága, mert a könyvnek az említett két íróra vonatkozó passzusai egyértelműen arról tanúskodnak, hogy az erdélyi román értelmiségnek a közelmúltban hol ideológiai okokból szorgalmazott, hol pedig lenkárhóztatott, olykor vádaskodásig elfajuló ide-

genkedését Gavril Scridon esetében a ténylegesen, azaz eredetiben megismert alkotások semlegesítették. A szemléletesség kedvéért engedtessek meg, hogy legalább két kevésbé ismert kortárs megnyilatkozást idézzek itt Bánffy Miklóssal kapcsolatban. Az *Erdélyi történet* 1935-ben Révainál megjelentetett *Megszámláltattal...* című első kötetébe (ma a Román Akadémia Kolozsvári Fiókja Könyvtárának tulajdona) az alábbi ajánlást írta be a főúri szerző: „Maniu Gyulának régi nagybecsűléssel Bánffy Miklós” (lásd a mellékelt fénymásolatot). A két világháború közötti román vezetők réteg másik közéleti kiválósága, Alexandru Vaida-Voievod alig pár évvel ezelőtt nyomdafestéket látott emlékiratában ismételt az őszinte megbecsülés hangján í r e műről, amely lenyűgözte tárgyilagosságával és imponáló valóságismeretével. Scridon ennyire hiteles román kortársi fogadattásról a lelkiismeretesen összeállított könyvészet forrásmunkáiban vagy pedig az általa szemlézett újabb hazai sajtótermékekben aligha találhatott a fentiekre való utalást.

Egy szó mint száz: a romániai magyar irodalom Gavril Scridon-i tükröződésén sajnos eléggé sok a foncsorhiba, de feltétlenül értetlenség lenne, ha pusztán görbe tükörként kezelnénk. Az arany középutra akkor lépünk reá, ha a hátsó fedőlapon is megismételt indoklást mi is magunkévá tennénk, mivel itt volt már az ideje annak, hogy valaki jól-rosszul megkísérelje a román közvéleményt is tájékoztatni a romániai magyar írók maradandó teljesítményeiről. Enélkül aligha valósulhat meg az a kölcsönös megismerés alapuló társadalmi konszenzus, amelyet az utóbbi időben fű és fa előszere-ttel emleget. Függetlenül attól, hogy a hazai és a külföldi „árgus szemű bírálókat milyen következtetésre jut majd, tudatában kell lennünk annak, hogy a hangyaszorgalmú szerző kezéből túlságosan hamar hullott ki a toll ahhoz, hogy kultúrmisszionának felfogott munkája végére önmaga tehetett volna pontot. Az elmaradt végső revízióért kárpótoljon bennünket az a remény, hogy a román filológiában bizonyára akadni fog legalább egyvalaki folytatója az elakadt vállalkozásnak, s akkor újabb lépéssel közelebb kerülhetünk az Isac család házsongárdi síremlékére felvésett magvas mondás igazságtartalmához: „Absentes adsunt – velünk vannak az eltávozottak.”

Köllő Károly

Vofkori György: Székelyudvarhely. Várostörténet képekben

Polis Könyvkiadó. Kolozsvár 1995. 150 lap

Kisváros nagy könyve Vofkori György képes várostörténete. Olyan átfogó munka Székelyudvarhelyről, amely egyetlen magára, udvarhelyiségére valamit is adó városbeli család könyvespolcáról sem hiányozhat. Benne teljes képet kap a Hargita-alji városkáról az, aki felleppozza. Hisz nem elég érezni-élni városbeli mindennapjainkat, ismernünk is kell bő adatolásban szülőhelyünket. És bizton állítom, hogy nincs Udvarhelynek olyan ága-

boga, porcikája, történelmének olyan mozzanata, amelyről ez a könyv ne tájékoztatna.

Aki még nem vehette kézbe, fenti soraim nyomán monográfiára gyanakodhat. Nem, nem az. Annál azzal több, hogy míg egy monográfiát az értelmiségnek is csak egy szűkebb köre vesz kézbe, ezt száz év képeslapjai, alkalmi fotói révén a város bármely polgára, akár gyermekek hada is, élvezettel nézi, böngészi végig. Igaz, csak 1860-tól készült fotók sorjázata a könyv lapjain, és

sorok az 1950 táján készültekkel meg is áll. Ám amit a szerzőtől évtizedeken át felkutatott-összegyűjtött fényképek nem mutathatnak meg Udvarhely régmúltjáról, népességének alakulásáról, patinás iskoláinak történetéről, arról részletezőn adatol Vofkori György képtől képig lépegető s ezeket történelemmé szervező szövege.

A történelemtanár, az igényes helytörténész krónikás szövege ez, amely nemcsak a városhoz kötődő jeles személyiségeket – Orbán Balázst, Benedek Eleket, Szemlér Ferencet, Tomcsa Sándort, Kányádi Sándort – idézi, hanem a mindenkori udvarhelyi újságokból vág ki vonatkozó passzusokat, s a város egyszerű, de gazdag emlékezetű lakóit szólaltatja meg.

A szövegre hivatkozom, holott a könyv érdeme, különös értéke az, hogy száz év fényképeivel nem csupán Székelyudvarhely képeskönyve, de szakszerű fotótörténete is. S ki mástól indulna a fotókkal a szerző, mint Orbán Balázs negyedmázsás masinájával készült fényképeitől? Őt folytatja 1876-tól a kisváros első fényképsze, Ferenczy Lukács, majd a Kováts fényképészdinasztia korról korra villanó fotóival érkezünk szinte a mába.

A meghitt hangulatú családi fotóktól a korabeli képeslapokig terjed a skála. S mivel a képeslap hajdan nem volt állami monopólium, közöttük is számos olyanra bukkanunk, amelyek valóban a város bontó-építő hétköznapjait tárják elénk. A főtér százados alakulására kíváncsi a könyvet forgató? Vagy a Kossuth utca, netán a Szombatfalvára vezető „új út” változásaira? Egy-egy középület vagy épp egyik-másik jellegzetes családi ház ötven-száz év előtti állapotára, környezetére? A helybéli, de bárki más ezt mind ott találja a másfélszáz lap terjedelmű könyvben, s ráadásul pazar kiállításban, hisz a városból kikerült s nem keveset áldozó támogatók révén Erdély neves könyves mesterei, a kolozsvári Polis szakemberei szerkesztették, tervezték meg ezt a rangos kiadványt. A Polis Könyvkiadó pedig nem akárhol nyomatta-köttette a talán máris ritkaságnak számító könyvet: föllapozása, forgatása azért tartalmas hétköznapi örömeink egyike, mert azt a messze földön híres Kner Rt-nek meg a gyulai Dürer nyomdának köszönhetjük.

Szabó Barna

Tóth István: Phoebus forrása

A váradi latin nyelvű humanista költészet antológiája. Literátor Könyvkiadó. Nagyvárád 1996

Tóth István immár harmadjára jelentet meg olyan antológiát, melynek anyaga a humanista költők verseiből áll össze. Ha vannak is átfedések a három kötet anyagában (*Alkinoosz kertje – humanista költők*, 1970; *Műszak fellegrára – a kolozsvári latin nyelvű humanista költészet antológiája*, 1977; *Phoebus forrása*, 1996), az antológiák igen nagy klasszika-filológusi tudásanyagból álltak össze. A magyar nyelvterület literátorainak latin nyelvű versterméséről annyi élettrajzi és filológiai adattal rendelkezik Tóth István, hogy az olvasó már-már nem képes befogadni ezt az adathalmazt. Az ő klasszika-filológusi tudása, fordítói munkássága annál is értékebb, mert az utóbbi fél évszázad nemzedékei nem kínálták azt az utánpótlást, amely egy ilyen munka elvégzéséhez szükséges a latin nyelvismerettel és a múlt értékeihez való vonzódással rendelkeznek.

Az utószó bevallása szerint a kötet irodalmi tudatunk egy fehér foltját igyekszik eltüntetni. A magyar irodalomtörténet – Janus Pannonius életművétől eltekintve – nem érezte feladatának a magyar literátorok nem magyar nyelvű verstermésének figyelemmel követését, mert igencsak lefoglalta a magyar nyelv iránti szerelme. Tóth István ezekkel az antológiákkal megírta a latin nyelvű magyar költészet ama történetét, amely párhuzamos az eddigi magyar irodalomtörténettel, hisz mindkettő anyagát ugyanazok a szellemi és stílusirányzatok alakították, és gyakran a szerzők is ugyanazok.

A kötet alcíme meghatározza anyagát. Egy városhoz, szellemi központhoz kapcsolódó latin verstermés összegyűjtése a közel húszéves ötletet ismétli meg – Kolozsvár után most Várad az a hely, amelynek a szerkesztő kötetsszerző szerepet tulajdonít. Ez néha korlát,

és érezni azt az erőfeszítést, amellyel Tóth István megindokolni igyekszik egy-egy szerző vagy mű váradi minősítését. Ugyanakkor szükséges válogatási szempont, amely a latin nyelvű költészetből képes leválasztani egy kötetre való versanyagot.

Az alcímet tovább elemezve: Tóth Istvánnál a „latin nyelvű” és a „humanista” majdnem szinonim fogalmak. Ő ugyanis a humanista költészetet nagyon tágan értelmezi: belefér minden olyan latin nyelvű verses szöveg, amely antik műveltségelemekkel tarkított, vagy akár csak antik versmértékre íródott. Janus Pannoniustól Csokonaiig mindenkinek jut hely az antológiában, aki Váradon latin versirással próbálkozott. A humanista költészetéről alkotott szűkebb fogalmunk a 15. század második felére korlátozná a váradi humanista költészetet: ebben a korban közel ötven évig valóban Várad volt a szellemi centrum, a korszerű szellemi irányzat pedig a humanizmus. Ennek alapján megkésettnek minősíthető-e a későbbi korok humanista szellemű verstermése? Tóth István szerint nem, mert a humanizmus később összefonódott a reformációval, kálvinizmussal, pietizmussal, felvilágosodással, így biztosítva szellemi időszűréségét. A humanista műveltség alternatív kultúráként tovább élt, ha nem volt is vezető szerepe a későbbi évszázadokban. Vizsgálata ingyenségnak számít ama irodalomtörténeti hagyományunkban, amely csak az egyes korszakok névumát, legerőteljesebb irányzatát szokta tárgyalni, és nem követi nyomon egy-egy irányzat továbbgyűrűzését. Ilyen értelemben Tóth István antológiája érdekes kísérlet.

Mi teszi a szerkesztő által végigkövetett költészeti vonalat „humanistává”? A latin nyelvűség nem lenne elég, ha nem éreznénk a Janus Pannoniusszal és a 15.